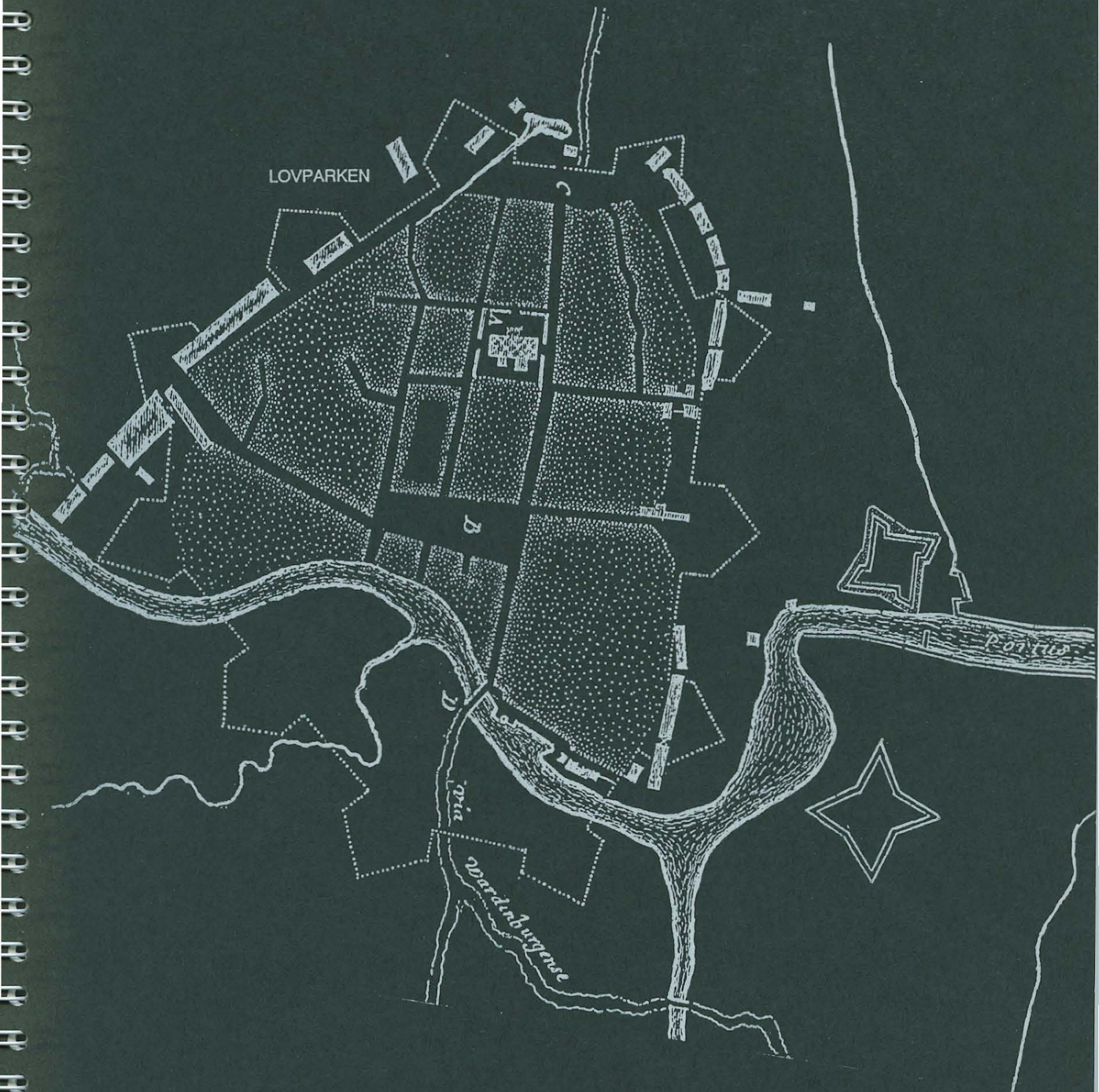

LOVPARKENS HISTORIE

KØGE BYHISTORISKE ARKIV
1992

FORORD

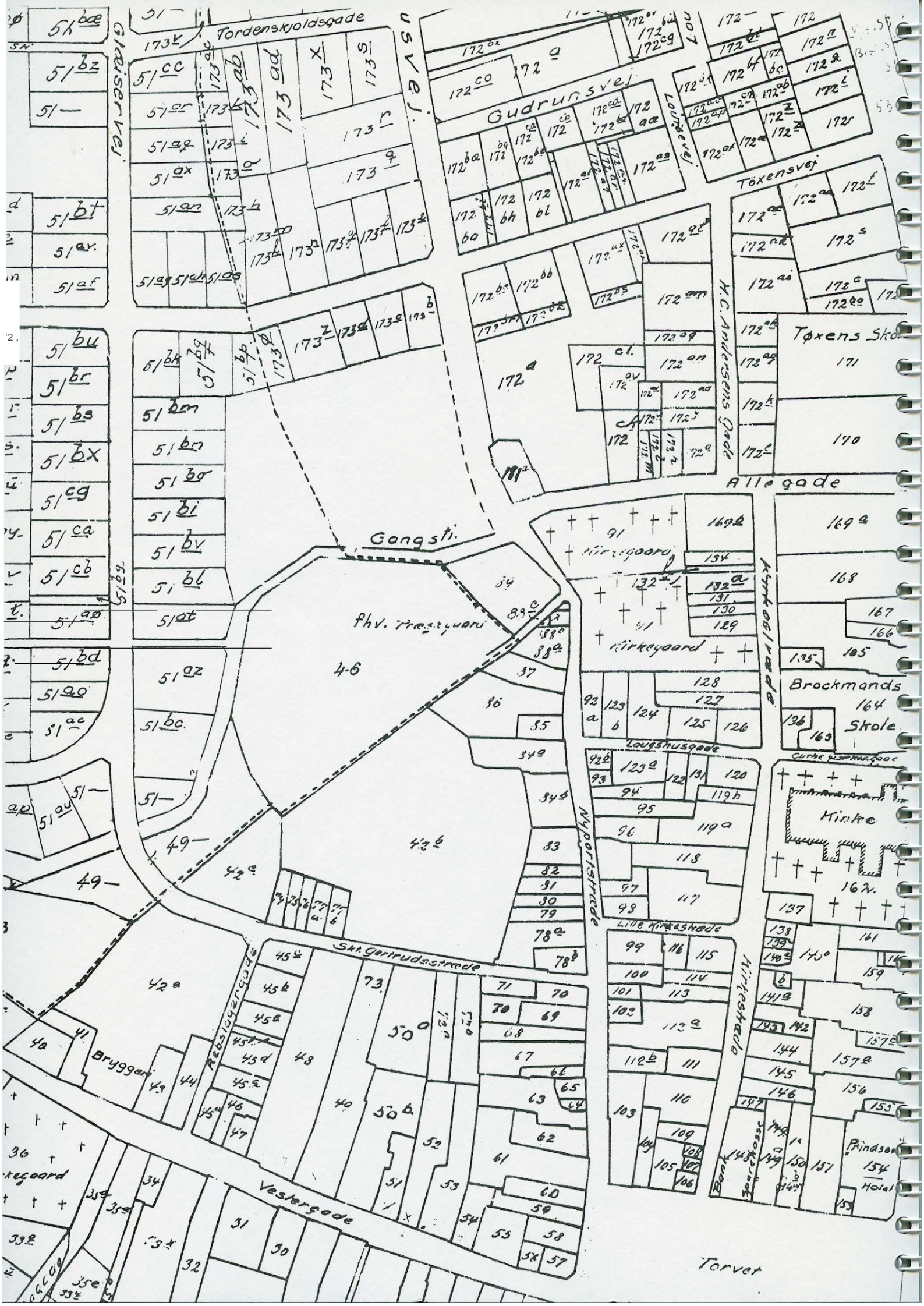
Dette rids af Lovparkens historie er udarbejdet for Teknisk Forvaltning af undertegnede, som er leder af Køge Byhistoriske Arkiv, Torvet 6, Køge. Anledningen har været, at der i foråret 1992 blev nedsat en projektgruppe, der skulle planlægge de overordnede rammer for en renovering af Lovparken, efter at der i 1990 var blevet vedtaget en lokalplan for områdets fremtidige anvendelse.

Formålet med undersøgelsen har været at give projektgruppen en samlet opfattelse af historien bag vore dages Lovpark, således at den historiske baggrund kunne indgå i forslaget **til** Lovparkens fremtid. Forvaltningen har foreslået, at denne redegørelse for Lovparkens historie skulle mangfoldiggøres, så parkens naboer og andre interesserede kunne **få** del i den. Dette forslag har vi på Byarkivet modtaget med stor glæde, da vi **altid** er interesseret i **at** formidle vores viden **til** så mange som muligt.

Det har været en fornøjelse at være med **til** at få det historiske aspekt indbygget i nutidens planlægning. Undertegnede håber, at andre også kan have glæde af at læse om denne grønne plet midt i byen.

Køge, den 18. september 1992

Birte Broch
Køge Byhistoriske Arkiv

LOVPARKEN

NAVNET

Lovparken har fået sit navn efter den dam, der kaldtes Lovgraven eller Lovparken og lå tilbage som en rest af byens tidligere voldanlæg for enden af Nyportstræde. så sent som på kortet over Køge i Trap Danmarks anden udgave fra 1870 ser man resterne af Lovgraven i Lovparken på hjørnet af Allegade og Sygehusvej.

Dette navn har så efterhånden bredt sig til det samlede område, der i dag udgør Lovparken. Allerede i mellemkrigs-tiden kaldte man sportspladsen ved sygehusvej for Lovparken - formentligt på grund af naboskabet til den tidligere dam - mens arealerne syd for pladsen var i privat eje indtil 1970-1972 og først fra dette tidspunkt begyndte at indgå i fællesbetegnelsen Lovparken, som anvendes nu.

Rent sprogligt betyder ordet **lov** simpelthen væske eller vand, navnlig varmt vand, som blev benyttet til brygning. Ordet kendes også fra det skotske loch eller det italienske lago (jfr. lagune), hvor det betyder en sø.

Kogende vand til at hælde på maltet ved brygning kaldte man lov; det siges endda, at man ikke måtte benytte ordet vand i denne sammenhæng, for så blev øllet ikke godt. Det er måske netop derfor, at denne del af Køges gamle voldgrav har fået betegnelsen lovgraven, idet byens borgere hentede vand fra denne grav til brug for hjemmebrygningen.

Ordet **park** betyder i denne sammenhæng ikke haveanlæg, som man oftest forbinder det med. Det har også en anden betydning, nemlig en anlagt, gravet dam eller vanding; især benyttes det om en fiskedam, som altså kaldes en fiskepark. S sammensætningen Lovparken har således for begge leds vedkommende en forbindelse til det våde element: **En vanddam eller en dam, hvor man henter bryggevand.** At det så i løbet af vort århundrede er blevet betegnelsen for en park i ordets anden betydning, et offentligt haveanlæg, kan jo kun betragtes som sprogligt interessant.

Vandingen med navnet Lovparken er dog langt op i tiden (ses i 1737) blevet kaldt for Lovgraven, hvormed man har bibeholdt forbindelsen tilbage til voldgraven. Hvornår betegnelsen Lovparken er blevet den fremherskende, fremgår ikke, men det er antageligt sket i tiden op mod 1800. I 1862 fortæller Østsjællands Avis om et fattigt barn, der var faldet i "Lovparken" (Avisens citationstegn), men blev reddet fra at drukne.

TRÆK AF OMRÅDERNES HISTORIE

Lovparken anno 1992 har ikke altid udgjort et sammenhængende område. Det kan opdeles i 4 dele med hver sin historie:

1. *Gartnerjorden nord for Sankt Gertrudsstræde*
2. *præstegårdsjorden syd for den bugtede Præstegårdssti*
3. *Sportspladsen vest for Sygehusvej*
4. *Legepladsen øst for Sygehusvej*

oprindeligt dvs. fra tiden omkring byens grundlæggelse har store dele af vore dages Lovpark dog indgået i byens voldanlæg eller befæstning, som der også i perioder har været tale om. Man regner med, at Køge tidligt var omgivet af vold og grav, og at dette voldanlæg har haft mindst lige så stor betydning i toldmæssig som i forsvarsmæssig henseende.

I forbindelse med Grevens Fejde 1534 blev der imidlertid anlagt et regulært befæstningsanlæg, som efter fredsaftalingen ikke blev vedligeholdt og i tiden op mod 1600 var forfaldent og blev benyttet af borgerne til diverse andre formål. Nogle af de gamle voldgrave blev solgt af byen og benyttet af borgere som fiskeparker, mens de, hvortil byens spildevand havde afløb, blev brolagt i bunden og beklædt med brædder, for at man bedre kunne rense dem.

Da svenskerne besatte Køge i 1658, var byen begyndt at tage befæstningen alvorligt igen, men svenskerne lod opføre

en helt ny fæstning med 11 bastioner. I modsætning til tidligere blev også den sydlige del af byen forsynet med bastioner. Efter at svenskerne i 1660 havde forladt byen, skulle fæstningen sløjfes, men reelt gik der mange år ind i 1700-tallet, førend anlægget var forsvundet og anvendt til andet formål. Som nævnt blev dele af gravene liggende længe endnu, ligesom de tidligere bastioners omrids kan følges blandt andet i Præstegårdsstiens forløb.

Både før og efter svenskernes besættelse blev Lovgraven for enden af Nyportstræde tillige anvendt som spildevandsdam, hvori rendestenene i dette og de omliggende småstræder havde udløb. Byen havde mindst én anden spildevandsdam, og den lå lige øst for Norske Løve, der tidligere kaldtes Ravnsborg. Denne dam, der i 1754 omtales som en park, lå omtrent der, hvor Køges første vandtårn blev opført i 1892. Det er ikke undersøgt, hvor længe disse vandinger fungerede som spildevandsdamme, men byens rendestene blev først afskaffet, da kloakeringen påbegyndtes i 1896.

Gartnerjorden

Gartnerjorden (matr. nr. 42 b) strækker sig nord for Sankt Gertrudsstræde ud mod den tidligere vold mellem Vesterport, Nyportstræde og Nørreport. Man regner med, at bebyggelsen langs Skt. Gertrudsstræde påbegyndtes i begyndelsen af 1400-tallet, men på dette tidspunkt havde gaden et noget anderledes forløb. Den fortsatte nemlig ikke ud i Rebslagergade, men bøjede i stedet af mod nordvest ud mod volden. Det er først efter det svenske fæstningsbyggeri i 1659, at de to gader har fået deres nuværende forløb, idet husene blev revet ned og gaden rettet ud i denne forbindelse.

Den tidlige bebyggelse har bestået af rækker af selvstændige, men sammenbyggede småhuse eller våninger, der har været ejet af velstående borgere i byen med henblik på udlejning til socialt mindre velstillede. Gaden bevarede denne karakter langt op i tiden, men husene på gadens

nordlige side forsvandt ved gadens udretning, og siden kom der kun bebyggelse i den vestlige ende.

Jorderne bag husene i Skt. Gertrudsstræde og Nyportstræde op mod voldterrænet hørte under Køge by og var opdelt i vænger, der ejedes af forskellige borgere i tidens løb. Mod nordvest var grunden afgrænset af Hr. Peders Vænge, der, som det senere vil fremgå, solgtes til Vallø stift i 1665.

Betegnelsen gartnerjorden eller gartnergrunden hentyder til det gartneri, som i mange år blev drevet på området af familien Olsen. Det var kirkebetjent og gartner Peter Olsen (1830-1901), der startede virksomheden. Han ophørte med at være kirkebetjent i 1864, og i 1876 købte han matr. nr. 42 b af H.C. Hansen. Sønnen Emil Olsen (1851-1930) overtog driften i 1878 og fortsatte indtil 1913, hvor gartneriet gik videre til tredje generation. Otto Olsen (1887-1937) drev gartneriet indtil sin død i 1937, hvorefter hustruen Mary Olsen førte virksomheden videre sammen med en søn. Olsens Handelsgartneri havde i disse år 1,5 tdr. land i Skt. Gertrudsstræde og 4 tdr. land i Egøje. Otto Olsen havde specialiseret gartneriet til udelukkende at dyrke liljekonvaller, hvoraf hovedparten afsattes på torvet i København, men en del solgtes også til Fyn og Jylland - ja, sågar til Norge og Sverige.

Fra midten af 1960'erne havde der været forhandlinger mellem Mary Olsen og kommunen om køb af grunden, men der kunne åbenbart ikke opnås enighed om prisen. Først i 1972 overtog kommunen gartnerjorden, hvor man havde til hensigt at etablere p-pladser ud mod Skt. Gertrudsstræde og på den bageste del af grunden anlægge boldbaner til de to midt-byskoler. Den gamle "Køgedreng", Ib Junggaard, som i disse år havde en voldsom strid med Køge Kommune om præstegårdsjorden, var også på banen i foråret 1969 i forbindelse med salget af gartnerjorden. Han havde fået et tilbud af Mary Olsen, men opgav sine planer om at bosætte sig i Køges grønne område. (Sagen om præstegårdsjorden omtales senere).

Parkeringspladserne blev i første omgang forsinket af den daværende regerings bygge- og anlægsstop. I 1980 tales der

om, at der måske kunne blive tale om 36 midlertidige p-pladser, idet det store parkeringsanlæg, som var planlagt på stedet, krævede en lokalplan for hele området, og en sådan måtte afvente den kommende debat om kommuneplanen. Ti år senere var planen om parkeringsanlæg taget af bordet, og grundene langs Skt. Gertrudsstrædes nordside blev i foråret 1991 udbudt til salg til private bygherrer. Man ønskede at lukke "hullet" i husrækken og derved give gaden dens ældste karakter tilbage igen, (skønt dens forløb i mellemtiden er blevet ændret), hvorfor det var et krav til de nye ejere, at der skulle bygges en række gadehuse med en bestemt højde og beliggenhed. Indtil videre er der dog ikke solgt nogle af de i alt 6 grunde.

præstegårdsjorden

Dette vænge var allerede før svenskernes besættelse af Køge 1658-60 blevet indlemmet i de arealer, som ejedes af Peder Christensen Skivholm, der var sognekapellan i Køge 1637-1671. Formentlig på grund af de dårlige tider solgte kapellanen i 1665 sine omfattende besiddelser nord for byen til otto Skeel til Vallø. Vænget og huset på grunden havde hidtil hørt under Køge bys grundtakst og derfor svaret skat til byen. I 1665 blev området imidlertid ved kgl. bevilling gjort fri af Køge by. De arealer nord for byen, som Peder Christensen Skivholm havde ejet, hørte nu under Vallø og fik fællesbetegnelsen Hr. Peders Vænge. Huset på grunden fik navnet Kjøge Vængehus, men sidst i 1800-tallet kaldes det også Glasbankehuset efter Glasbankevænget, som det lå på. Glasbankevænget er en fordanskning af ordet Glacisbankevænget, som klart hentyder til områdets fortid som befæstning. (Glacis kaldtes den skrånende jordopfyldning, der lå foran et fæstningsværks grav).

Blandt de personer, som havde fæstet Kjøge Vængehus med tilhørende jord af Vallø, kan nævnes Jens Weibel og senere hans enke og hendes anden mand, Johan Woldemar. Jens Weibel var ejer af købmandsgården i Brogade 23 og drev tobaksavl på

sin grund nord for Nørreport fra 1721, og han har sikkert fæstet Glasbankevænget for at udvide sin plantage. Huset er formentligt blevet benyttet til de tobaksavlere, som han havde indkaldt fra Fredericia. I 1754, da tobaksavlen var i tilbagegang, afstod efterfølgeren Johan Woldemar fæstet på vænget.

Hr. Peders Vænge havde længe irriteret Gammelkjøgegaard, idet det kilede sig ind i gårdens besiddelser og gjorde driften vanskelig. Derfor lykkedes det i 1778 for godsejer Rasmus Carlsen at få et mageskifte i stand med Vallø stift, så begge godsers jord kom til at ligge mere hensigtsmæssigt. Fra da af hørte præstegårdsjorden under Gammelkjøgegaard, indtil det i 1925 blev solgt til læge Thyra Fischer Rasmussen.

Når området i dag kaldes præstegårdsjorden (matr. nr. 46), skyldes det, at kammerherre Hans Carlsen på Gammelkjøgegaard i 1884 lod opføre en præstebolig til præsten i Køge by, J. H. Monrad. Siden midten af 1700-tallet havde præsten i Køge nemlig ikke haft nogen fast præstebolig, og dette var Monrad ikke tilfreds med, da han i 1883 kom til Køge. Da han havde sin gang i hjemmet på Gammelkjøgegaard, tilbød kammerherren at løse hans problemer. Carlsen lod derfor i 1884 Martin Nyrop tegne en præstegård, som blev opført på det sted, hvor Glasbankehuset lå, hvorefter præsten lejede det nye hus.

De efterfølgende præster var knapt så begejstrede for at bo i præstegården, og i 1923 besluttede Gammelkjøgegaard at sælge den. Menighedsrådet fik et fordelagtigt tilbud, men besluttede i stedet at købe Niels Juelsgade 10 til præstebolig. Efter at huset havde været til salg i to år, lykkedes det i 1925 at sælge Martin Nyrops præstegård til læge Thyra Fischer Rasmussen.

Da hun døde i 1967, udvikledes en strid om ejendommen, som var det gamle fæstningsterræn værdig. Ifølge Køge Kommunes dispositionsplan af 1960 var området nemlig udlagt som grønt område, og kommunen havde over for arvingernes advokat tilkendegivet en vis interesse for at erhverve ejendommen. Hvordan det egentlig gik til, skændtes man bravt om bagefter,

men i hvert fald solgte arvingerne pr. 1. september 1968 ejendommen **til** Ib Junggaard, en kendt, tidligere Køgeborger, der havde tjent mange penge ved at fabrikere gasflasker og meget andet. Han havde købt et gods på Fænø i Lillebælt, men tilkendegav nu, at han ønskede præstegården som sin bolig på Sjælland.

Tre dage senere eksproprierede Køge Kommune præstegårdsjorden med henvisning **til** landsbyggelovens paragraf 56, stk.1. Herefter varede sagen næsten to år, idet Ib Junggaard ønskede ekspropriationen vurderet først af boligministeriet, som gav kommunen medhold, og dernæst af landsretten. Desuden var der uenighed mellem Junggaard og kommunen om erstatningens størrelse i det tilfælde, at ekspropriationen blev endeligt godkendt. I august 1970 indgik parterne forlig i sagen, hvilket betød, at ekspropriationen accepteredes af Junggaard, der samtidig fik tilkendt en erstatning på 425.000 kroner plus renter. Han havde selv givet 325.000 kroner for ejendommen. Nogle måneder forinden var præstegården dog nedbrændt **til** grunden efter at have ligget ubenyttet og ubeskyttet hen i tre år. Herefter var det kommunens opgave at planlægge det grønne område, som borgerne så ivrigt havde drøftet behovet for, mens sagen stod på.

Sportspladsen og legepladsen

Sportspladsen og legepladsen (nuv. matr. nr. 173 a og 172 a) ligger henholdsvis øst og vest for byens gamle vej **til** Lyngen mod nord. Denne vej er muligvis skabt af Gammelkjøgegaards bønder, der skulle yde pligtkørsel for kongens fadebur og skulle møde **på** Torvet. Der var ofte bud efter bønderne fra Olby og Højelse, der kan have benyttet det gamle stræde ud mod Lyngen og fortsat over mod Olby omtrent ved vore dages Zoffmannsvej, der tidligere hed Sandmarksvejen.

Enghaverne langs den gamle vej var en del af Køge bys jorder, der blev ejet og dyrket primært af byens borgere. Der var langt op mod vor **tid** et omfattende dyrehold i købstaden, hvorfor borgerne havde behov for markjord blandt andet **til**

græsning. på et kort fra 1805 ses eksempelvis, at ejeren af det vestlige vænge hed Ritmester Thomsen, og at den tidligere ejer havde heddet Ole Pedersen. Det østlige vænge var ejet af en mand ved navn Hagen og havde førhen tilhørt slagter Daldorph. De forskellige ejere kan følges i tingbøgerne og skøde- og panteprotokollerne.

Køge Kommune erhvervede i 1893 af købmand J.H. Glæiser det såkaldte Glæisers Vænge, der strakte sig fra Præstegårdsstien til Zoffmannsvej mod nord langs med den gamle vej, der senere kom til at hedde Sygehusvej. Her blev der bygget sygehus (1907), anlagt villakvarter, kolonihaver og mod syd en sportsplads.

I maj 1911 indviedes den ny sportsplads på det område af vore dages Lovpark, hvor der stadig er boldbane, men den vestlige grænse gik ikke helt op til grundene på Glæisersvejs østside. Dette område blev først inddraget i købstadens jorder, da byen i 1922 erhvervede en del af Peders Vænge af Carlsen-Langes Legatstiftelse. Mod nord har sportspladsen måske også haft en anden grænse, da Tøxensvej endnu ikke var ført over Sygehusvej. Sportspladsen skulle benyttes af byens to skoler, og samtidig rykkede idrætsforeningen ind på pladsen. Foreningen havde tidligere lånt en mark af forpagter Valentiner på Vasebækgaard. Køge Boldklub spillede sine kampe på Lovparken, indtil stadion blev bygget i 1932.

Sommeren 1922 afholdt man et stort idrætsstævne på pladsen for at markere genindvielsen af idrætspladsen, der bl.a. var blevet forsynet med et helt nyt plankeværk. Byarkivet er i besiddelse af en kort film, der viser festlighederne. vi kan derfor i dag se levende billeder af den tids Lovpark.

Legepladsområdet øst for sygehusvej er en del af et større vænge, som i begyndelsen af vort århundrede ejedes af gæstgiver Hans Andersen fra Nørregade 39. Køge Kommune erhvervede i 1934 grunden af en af Hans Andersens sønner. I forvejen var kommunen i besiddelse af hjørneområdet Sygehusvej/Allegade (matr. nr. 181 a), der simpelthen var de sidste rester af den gamle grav, der lå tilbage som en dam. Denne matrikel kaldes i tingbøgerne fra slutningen af 1800-tallet

for "Laugparken", så det er dette lille hjørne af vore dages Lovpark, der har givet navn til hele det nu grønne område samtidig med, at ordet park har skiftet betydning fra dam/vanding til haveanlæg.

Hvornår vandet er forsvundet fra graven eller dammen vides ikke, men på Trap Danmarks kort fra 1870 ses et blåt vandområde på stedet, mens det er forsvundet i 3. udgaven fra 1896.

DEN NYERE DEBAT OM LOVPARKENS STATUS

I årene omkring kommunalreformen i 1970 drøftede politikere, planlæggere og borgere, hvilke følger den nye ~~storkommune~~ ville få blandt andet på det trafikmæssige område. Skulle man satse på en decentral struktur eller skulle man samle en række funktioner i den gamle købstads bykerne? Herunder drøftedes også placeringen af det kommende rådhus, hvor man navnlig fra de nordlige sognekommuners side pegede på Nørremarken for at undgå en centralisering. "Det halve Køge skal væltes for at skaffe p-pladser nok", sagde man.

Det færdige resultat på det trafikmæssige område kunne aflæses i dispositionsplanen af 1974, hvor der for bykernens vedkommende blev reserveret muligheder for et ringgadesystem, som skulle forbinde en række parkeringspladser rundt om den gamle bykerne. Samtidig planlagde man, at Nørregade, Brogade, Vestergade, Jernbanegade og Torvet skulle kunne gøres til gågader. Dispositionsplanen indeholdt for Lovparkens vedkommende et forslag om et parkeringsanlæg på gartnerjorden med i alt 600 p-pladser.

Det blev kun til en vedtagelse af 36 midlertidige p-pladser i marts 1981, men heller ikke disse blev etableret. Modstanden fra beboerne i området, organiseret i Beboerforeningen Sankt Nikolaj Kvarter, var udtalt, og blandt andet som følge heraf satsede man i stedet på Frø- og silogrunden.

Lige så væsentligt var det, at der var ved at blive udarbejdet en kommuneplan for årene 1982-1992. Herunder stillede byplanlæggerne spørgsmålstegn ved nødvendigheden af de mange nye p-pladser, som der var afsat areal til. Ud-

viklingen var nemlig forløbet helt anderledes, end man havde forudset i planlægningsarbejdet omkring 1970, både hvad angik antallet af biler og omfanget af forbruget.

I kommuneplanen, der blev vedtaget i juni 1983, havde man forladt disse planer. Bykernens trafiksystem skulle i hovedtræk baseres på eksisterende anlæg, og der regnedes kun med maksimalt 300 nye p-pladser i bykernen i planperioden. Lovparken var ude af billedet som muligt parkeringsanlæg; det var bl. a. Skt. Gertrudsstrædes sydside, der måtte holde for i stedet. Her havde kommunen allerede i 1969 sikret sig den tidligere vognmand Andreasens grund til fremtidig parkeringsplads (Skt. Gertrudsstræde 11).

I 1982 fik lærerne ved de to midtbykoler i øvrigt lov til midlertidigt at parkere i Lovparkens hjørne ved Sygehusvej/Allegade, fordi deres tidligere parkeringsmuligheder i Kirkestræde var blevet inddraget på grund af indførelse af en p-zoneordning.

De seneste ti år har planlæggerne, politikerne og Beboerforeningen Sankt Nikolaj Kvarter jævnligt diskuteret Lovparkens fremtidige indretning. I 1990 vedtoges et 10-kalplanforslag, der først og fremmest havde til formål at muliggøre byggeri af seks nye gadehuse langs Skt. Gertrudsstrædes nordside og to på den sydlige side. Desuden friholdes Frøndehusgrunden til offentligt formål, der åbnes mulighed for en pavillonbygning i det sydøstlige hjørne, mens resten udlægges som grønt område.

Tilbage står så spørgsmålet om dette grønne områdes karakter. Beboerforeningen er stadig ikke begejstret for boligerne langs Skt. Gertrudsstræde, men peger i stedet på en grøn lukning mod gaden. Desuden kunne beboerne godt tænke sig en markering af det svenske voldanlæg, en legeplads med tumlehøj, en boldbane, skøjtebane, borde og bænke samt en række andre detailforslag.

Foråret 1992 nedsattes en projektgruppe, der skal planlægge de overordnede rammer for parken og afsætte områder til de forskellige formål.

Denne projektgruppe er samtidig anledningen **til**, at dette historiske rids er blevet udarbejdet. Undertegnede håber, det kan give anledning **til** en samlet opfattelse af Lovparken, og måske et par gode ideer **til** den fremtidige udformning.

Køge, den 18. september 1992

Birte Broch
Køge Byhistoriske Arkiv

KILDER OG LITTERATUR

- Petersen, Anders: *Kjøge Byes Historie*. København, 1888.
- Hermansen, Victor *og* Engelstoft, Povl (red.): *Kjøge Bys Historie*. København, 1932.
- Nielsen, Helge (red.): *Kjøge Bys Historie 1288-1988*. Køge 1985 og 1988.
- Frandsen, Søren *og* Nielsen, Helge: *Kjøge bys volde. I: Køge Museum 1973-75, side 53-71, Køge, 1976.*
- Ordboq over det Danske Sprog, 12. *og* 16. bind. København, 1931 og 1936.
- Diverse årgange af *Østsjællands Avis, Østsjællands Folkeblad og Daqbladet*. (Køge Byhistoriske Arkiv og Køge Bibliotek) .
- Skøde- *og* panteprotokoller. (Tinglysningskontoret *i* Køge samt mikrofilm på Køge Byhistoriske Arkiv) .
- Børqe Greens opteqnelser *i* Køge Byhistoriske Arkiv.
- Kort- *og* billedmateriale *i* Køge Byhistoriske Arkiv.
- Topoqrafiske **læg** *i* Køge Byhistoriske Arkiv: Lovparken, Skt. Gertrudsstræde 12, **Nyportstræde** 55, Præstegård.
- Personliqe **læg** *i* Køge Byhistoriske Arkiv: Peter Olsen, **Emil** Olsen, otto Olsen *og* Thyra Fischer Rasmussen.

KORT

KJÖÖGE

1859

ILLUSTRATIONER:

Situationsplan fra Køge By inden fæstningsværkernes anlæggelse i 1659 (forsiden)

Matrikelkort fra 1930 med Køge Købstads Bygrunde og del af Markjorderne (bagside af forord)

Kort over Kjøge 1859 (forgående side)

